

ISSN 2786-6734 (Print)
ISSN 2786-6742 (Online)

Закарпатський угорський інститут імені Ф. Ракоці II

Acta Academiae Beregsasiensis. Economics

Науковий журнал

Випуск 3

Берегове 2023

"Acta Academiae Beregsasiensis. Economics" засновано у листопаді 2021 р. та видається за рішенням Вченої ради Закарпатського угорського інституту імені Ф.Ракоці ІІ.

Науковий журнал виходить два рази на рік.

Видання включено до «Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» Категорії «Б», наказом Міністерства освіти і науки України № 768 від 20.06.2023 р.

Рекомендовано до друку Вченою радою Закарпатського угорського інституту імені Ф.Ракоці ІІ (протокол №8 від 31.08.2023 р.)

Редакційна колегія:

Головний редактор – *Бачо Роберт*, д.е.н., професор, завідувач кафедри обліку і аудиту, ЗУІ імені Ф. Ракоці ІІ, Україна;

Перший заступник головного редактора – *Пойда-Носик Ніна*, д.е.н., професор, професор кафедри обліку і аудиту, ЗУІ імені Ф. Ракоці ІІ, Україна;

Заступник головного редактора, відповідальний редактор – *Макарович Вікторія*, к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту, ЗУІ імені Ф. Ракоці ІІ, Україна;

Заступник головного редактора, відповідальний секретар – *Лоскоріх Габрієлла*, доктор з філософії з обліку і оподаткування, заступник завідувача кафедри обліку і аудиту, ЗУІ імені Ф. Ракоці ІІ, Україна.

Члени редакційної колегії:

Орлов Ігор – д.е.н., професор, академік Академії економічних наук України, ЗУІ імені Ф. Ракоці ІІ, Україна;

Внукова Наталія – д.е.н., проф., заслужений економіст України, професор кафедри митної справи та фінансових послуг, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна;

Живко Зінаїда – д.е.н, проф, професор кафедри менеджменту, Львівський державний університет внутрішніх справ, Україна; *Коваленко Юлія* – д.е.н, проф, завідувач кафедри фінансових ринків та технологій, Державний податковий університет, Україна; *Бондарук Таїсія* – д.е.н, проф, заслужений економіст України, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Національна академія статистики, обліку та аудиту, Україна; *Завербний Андрій* – д.е.н, професор, професор кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності Національного університету «Львівська політехніка», Україна;

Вдовенко Наталія – д.е.н., професор, завідувач кафедри глобальної економіки, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна; *Новіченко Людмила* – к.е.н, доц., доцент кафедри обліку, аудиту та оподаткування, Національна академія статистики, обліку та аудиту, Україна;

Феньвеш Вероніка – габілітований доктор наук з галузі економіки, професор, Дебреценський університет, Угорщина; *Махова Рената* – габілітований доктор наук з галузі економіки, доцент, Університет Й. Шельє, Словацька Республіка; *Ілеш Балінт Чобо* – к.е.н, професор, Університет Яноша Наймана, Угорщина;

Дунай Анна – доктор філософії з галузі економіки, професор, Університет Яноша Наймана, Угорщина; *Петі Мартон* – доктор наук з галузі економіки, віце-президент, Національний інститут стратегічних досліджень Угорщини, кафедра соціально-економічної географії та планування міста, Університет Корвінус, Угорщина; *Сас Левенте* – доктор наук з галузі економіки, професор, заступник декана факультету Економіки та бізнес-адміністрування, Клузький університет імені Бабеша-Бойяї, Румунія.

УДК 330

A19

Acta Academiae Beregsasiensis. Economics : наук. журн. / редкол. : Р. Бачо, Н. Пойда-Носик, В. Макарович; Закарпат. угор. ін-т імені Ф. Ракоці ІІ. Берегове, 2023. Вип. 3 (2023). 401 с. Текст укр., англ., угор.

Науковий журнал „Acta Academiae Beregsasiensis. Economics.” розрахований на науковців, докторантів, аспірантів, практиків та широкого кола читачів, які цікавляться проблематикою в галузі економічних наук. Статті публікуються на умовах міжнародної ліцензії [Creative Commons Attribution 4.0.](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації

Серія КВ №25089-15029Р від 08.11.2021 р.

Засновник наукового журналу:

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ.

Адреса: 90202 м. Берегове, пл. Кошута, буд.6.

Офіційний сайт наукового журналу:

<https://aab-economics.kmf.uz.ua/aabe>

ISSN 2786-6734 (Print)

ISSN 2786-6742 (Online)

© Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ, 2023

ISSN 2786-6734 (Print)
ISSN 2786-6742 (Online)

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Acta Academiae Beregsiensiensis. Economics

Tudományos folyóirat

3. szám

Beregszász 2023

Az "Acta Academiae Beregsasiensis. Economics" tudományos folyóirat 2021-ben lett alapítva, és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsa határozata alapján jelenik meg.

A tudományos folyóirat évente kétszer jelenik meg.

A **Folyóirat** az Ukrán Oktatási és Tudományos Minisztérium 2023. június 20-án kelt 768. számú rendelete alapján „B” kategóriájú folyóiratnak minősül, melyben publikálhatóak az ukrainai fokozatszerzéshez szükséges tudományos eredmények.

Kiadáshoz ajánlotta a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsa (2023. augusztus 31-i 8. sz. jegyzőkönyv)

Szerkesztőbizottság:

Főszerkesztő – *Prof. Dr. Bacsó Róbert*, közgazdaságtudományok nagydoktora, professzor, Számvitel és Auditálás Tanszék vezetője, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna.

Általános főszerkesztő-helyettes – *Prof. Dr. Pojda-Noszik Nina*, közgazdaságtudományok nagydoktora, professzor, Számvitel és Auditálás Tanszék professzora, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna.

Főszerkesztő-helyettes, felelős szerkesztő – *dr. Makarovics Viktória*, gazdaságtudomány kandidátusa, egyetemi docens, Számvitel és Auditálás Tanszék docense, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna.

Főszerkesztő-helyettes, felelős titkár – *dr. Loszkorih Gabriella*, PhD, tanszékvezető helyettes, Számvitel és Auditálás Tanszék, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ukrajna.

Szerkesztőbizottság:

Prof. Dr. Orlov Igor – gazdaságtudományok nagydoktora, professzor, az Ukrainai Közgazdaságtudományi Akadémia akadémikusa, II. RFKMF, Ukrajna; *Prof. Dr. Vnukova Natália* – közgazdaságtudományok nagydoktora, professzor, Ukrajna tiszteletbeli közgazdásza, Vám és Pénzügyi Szolgáltatások Tanszékének professzora, Szemen Kuznyec Harkovi Nemzeti Gazdaságtudományi Egyetem, Ukrajna; *Prof. Dr. Zivko Zinaida* – közgazdaságtudományok nagydoktora, professzor, Menedzsment Tanszék professzora, Lembergi Állami Belügyi Egyetem, Ukrajna; *Prof. Dr. Kovalenko Julia* – közgazdaságtudományok nagydoktora, professzor, Pénzügyi Piacok és Technológiák Tanszék professzora, Állami Adóegyetem, Ukrajna; *Prof. Dr. Bondárúk Tajiszija* – közgazdaságtudományok nagydoktora, professzor, Ukrajna tiszteletbeli közgazdásza, Pénzügyek, Bank és Biztosítás Tanszék vezetője, Nemzeti Statisztikai, Számviteli és Auditálási Akadémia, Ukrajna; *Prof. Dr. Záverbnij András* – közgazdaságtudományok nagydoktora, professzor, Külgazdasági és Vámtevékenység Tanszék professzora, Lembergi Nemzeti Politechnikai Egyetem, Ukrajna; *Prof. Dr. Vdovenkó Natália* – közgazdaságtudományok nagydoktora, professzor, Globális Közgazdaság Tanszék vezetője, Ukrajna Nemzeti Bioerőforrás- és Természetgazdálkodási Egyetem, Ukrajna; *dr. Novicsenko Ljudmila* – gazdaságtudomány kandidátusa, egyetemi docens, Számvitel, Auditálás és Adózás Tanszék docense, Nemzeti Statisztikai, Számviteli és Auditálási Akadémia, Ukrajna; *Dr. habil. Fenyves Veronika* - PhD, egyetemi tanár, tanszékvezető, oktatási dékánhelyettes, Gazdaságtudományi Kar, Számviteli és Pénzügyi Intézet, Kontrolling Tanszék, Debreceni Egyetem, Magyarország; *Dr. habil. Ing. Machová Renáta* – PhD, rektorhelyettes, egyetemi docens, Selye János Egyetem, Szlovákia; *Dr. Illés Bálint Csaba* - PhD, egyetemi tanár, Neumann János Egyetem, Magyarország; *Dr. Dunai Anna* - PhD, egyetemi tanár, Neumann János Egyetem, Magyarország; *Dr. Péti Márton* - PhD, Nemzetstratégiai Kutatóintézet Kutatási, elnökhelyettes; egyetemi docens, Gazdaságföldrajz és városfejlesztés tanszék, Budapesti Corvinus Egyetem, Magyarország; *Dr. Szász Levente* - PhD, egyetemi tanár, dékánhelyettes, Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Magyar Intézet, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Románia.

ETO 330

A19

Acta Academiae Beregsasiensis. Economics: tudományos folyóirat / szerk.: R. Bacsó, N. Pojda-Noszik, V. Makarovics. II. RFKMF. Beregszász, 2023. 3. szám (2023). 401 c.

Az „Acta Academiae Beregsasiensis. Economics.” tudományos folyóiratban a doktoranduszok, posztgraduális hallgatók, kutatók és gyakorlati szakemberek tudományos kutatásait tesszük közzé. A tanulmányok [Creative Commons Attribution 4.0.](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) c. nemzetközi licence alapján jelennek meg

A nyomtatott tömegetájékoztatói eszközök állami nyilvántartásba vételéről szóló igazolás száma

KB 25089-15029P 2021. november 8.

Tudományos folyóirat alapítója:

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Cím: 90202, Beregszász, Kossuth tér 6.

A tudományos folyóirat hivatalos honlapja:

<https://aab-economics.kmf.uz.ua/aabe>

ISSN 2786-6734 (Print)

ISSN 2786-6742 (Online)

© II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2023

ISSN 2786-6734 (Print)
ISSN 2786-6742 (Online)

**Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College
of Higher Education**

Acta Academiae Beregsasiensis. Economics

Scientific journal

Volume 3

Berehove 2023

„Acta Academiae Beregsasiensis. Economics” was founded in November, 2021 and is published by the decision of the Scientific Council of the Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education.

The scientific journal is published twice a year.

The **journal** is included in Category "B" according to the "**List of scientific professional editions of Ukraine**, in which the results of dissertations for the degree of Doctor of Science and Ph.D. can be published", by order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 768 dated 20.06.2023.

Recommended for publication by the Academic Council of the Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education (protocol No. 8 dated August 31, 2023)

Editorial board:

Editor-in-Chief – *Bacho Robert*, Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Accounting and Auditing, FR II THCHE, Ukraine;

First Deputy Editor-in-Chief – *Poyda-Nosyk Nina*, Doctor of Economics, Professor, Professor at the Department of Accounting and Auditing, FR II THCHE, Ukraine;

Deputy Editor-in-Chief , managing Editor – *Makarovykh Viktoriia*, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Accounting and Auditing, FR II THCHE, Ukraine.

Deputy Editor-in-Chief, responsible secretary – *Gabriella Loskorikh*, Candidate of Economic Sciences, Deputy Head of the Accounting and Auditing Department, FR II THCHE, Ukraine

Editorial Board Members:

Ihor Orlov - Doctor of Economics, Professor, Academician of the Academy of Economic Sciences of Ukraine, FR II THCHE, Ukraine; *Nataliia Vnukova* - Doctor of Economics, Professor, Honored Economist of Ukraine, Professor at the Department of Customs Affairs and Financial Services, Symon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Ukraine; *Zinaida Zhyvko* - Doctor of Economics, Professor, Professor at the Department of Management, Lviv State University of Internal Affairs, Ukraine; *Yuliia Kovalenko* - Doctor of Economics, Professor, Professor at the Department of Financial Markets and Technologies, State Tax University, Ukraine; *Taisiia Bondaruk* - Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Finance, Banking and Insurance, National Academy of Statistics, Accounting and Audit, Ukraine; *Andrij Zaverbnyj* - Doctor of Economics, Professor, Professor at the Department of Foreign Trade and Customs of the Lviv Polytechnic National University, Ukraine; *Natalia Vdovenko* - Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Global Economy, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine; *Liudmyla Novichenko* - Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Accounting, Auditing and Taxation, National Academy of Statistics, Accounting and Audit, Ukraine; *Fenyves Veronika* - Habilitated Doctor of Sciences in Economics, Head of the Department of Controlling, University of Debrecen, Hungary; *Makhova Renata* - Habilitated Doctor of Sciences in Economics, Associate Professor, J. Selye University, J. Selye University, Slovak Republic; *Illés Bálint Csaba* - Candidate of Sciences in Economics, Professor, John von Neumann University, Hungary; *Dunay Anna* - Doctor Philosophy in Economics, Professor, John von Neumann University, Hungary; *Peti Marton* - Doctor Philosophy in Economics, vice-president, Research Institute for National Strategy, Hungary; associate professor, department of geography and planning, corvinus university of budapest, Hungary; *Szász Levente* – Doctor of Management, Professor, Deputy Dean at the Faculty of Economics and Business Administration, Babeş-Bolyai University, Romania.

UDC 330

A19

Acta Academiae Beregsasiensis. Economics: scientific journal / editor. : R. Bacho, N. Poyda-Nosyk, V. Makarovykh. FR II THCHE. Berehove, 2023. Vol. 3 (2023) 401 p. Text Ukrainian, English, Hungarian.

Scientific journal "Acta Academiae Beregsasiensis. Economics." intended for scientists, doctoral students, post-graduate students, practitioners and a wide range of readers who are interested in issues in the field of economic sciences. Articles are published under the terms of the [Creative Commons Attribution 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) International License.

*State registration certificate of a printed mass media
Series KV No. 25089-15029P dated November 8, 2021.*

The founder of the scientific journal is

Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education.

Correspondence address: Kossuth sq.6, Berehove, Zakarpattia region, Ukraine, 90202

The official website of the scientific journal:

<https://aab-economics.kmf.uz.ua/aabe>

ISSN 2786-6734 (Print)

ISSN 2786-6742 (Online)

© Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, 2023

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. НАЦІОНАЛЬНА ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Вдовенко Н., Коваль В., Зось-Кіор М. Регулювання сільського розвитку для імпортозаміщення аграрної продукції з урахуванням децентралізації та впливу міжнародної торгівлі	13
Ганусич В., Солнокі П. Кореляційний аналіз інфляції та безробіття в Україні та країнах Європейського союзу	25
Потокі Г., Лоскоріх Г., Перчі О. Виклики менеджменту мікро- та малих підприємств: статистичний аналіз в Україні та Угорщині	39
Толмейнер Г., Гашпар Ш., Товт М. Оцінка бережливості процесів вирощування молочних корів із розробкою математичної моделі	54
Нікош Б.-Р., Керестуш Г., Панкотай Ф.-М. Аналіз маркетингової діяльності угорських постачальників сфери розміщення та малих підприємств громадського харчування у соціальних мережах на основі Lean-принципів	65
Макларі Е. Економічне порівняння класичних автомобілів з електромобілями	75
Еперьські З. Енергетична економіка Угорщини та Австрії в умовах трансформації глобального середовища	86
Горват А-Б. Використання хмарних рішень та аналіз їх впливу на угорський малий та середній бізнес	101
Барабашне Карпаті Д., Чакне Філеп Ю. Компетенції студентів та очікування роботодавців щодо компетентностей у підготовці вчителів з економіки	112
Феєш Н. Стан української економіки під час епідемії коронавірусу	122
Мохачі М., Феньеш Г. Кар'єрні та сімейні плани студентів вищої освіти як фактори ризику для управління персоналом їхніх майбутніх роботодавців	140
Боджаар-Урбан Є., Барці Ю. Економічна ефективність інновацій в закладах культури: на прикладі музеїв	158
Череп А., Воронкова В., Андрюкайтене Р. Денисенко М. Соціально-економічна безпека у контексті міжнародного економічного клімату задля забезпечення конкурентоспроможності економіки	172
Череп О., Бехтер Л., Таболкін В. Методи безперервного професійного розвитку персоналу підприємств	180

РОЗДІЛ 2. ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА

Бачо Р., Вірліч Ш. Аналіз бізнес-процесів компанії: досвід в Україні та міжнародна практика	188
Пойда-Носик Н., Неймет Е., Калман Б.-Г. Конативний підхід до формування фінансової особистості	201
Кучеркова С., Матвієнко Г. Державна підтримка та регуляторні заходи для розвитку штучного інтелекту в енергетичному секторі України	215
Будої Е. Деніч Е. Фінансова сміливість покоління Z	227
Керешші Л.-І., Максим Дьєрдьне Надь Т. Пенсійна система Угорщини: демографічні виклики та превентивні заходи для їх подолання	242
Огородник В., Варцаба В., Макарович В. Капітальні інвестиції в нерухомість України у сучасних реаліях	258
Піоноро Р., Шебештень З. Інтегративний огляд критеріїв ранжування управління портфелем проєктів для розуміння процесу прийняття рішень	271
Олейнікова Л., Лищенко О. Європейський досвід формування механізмів зменшення адміністративного навантаження на платників податків	288

РОЗДІЛ 3. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ

Хомин П. Капітал і податкова політика: камо грядеши?	299
Вигівська І., Грицак О., Шебештень Е. Організаційно-методичне забезпечення бухгалтерського обліку та аудиту операцій з інвестиційною нерухомістю	308
Фіреді-Філеп Ю., Варконіне Югас М. Облік доходів за національними та міжнародними стандартами в Угорщині	328
Кошіль А., Мельянова Л. Управлінська звітність в інформаційно-технологічному забезпеченні	338
Лоскоріх Г. Особливості професії податкового консультанта в Угорщині	345
Стащенко Ю., Гавриловський О. Міжнародний досвід з питань трансфертного ціноутворення	358
Борзан А., Кардош Б. Оцінка здобувачами викладання облікових дисциплін із застосуванням цифрових тохнологій	368
Товт Е., Вереш Д. Деякі особливості функціонування та управління церквами в Угорщині: облікові аспекти	382
Вимоги до оформлення публікацій	393

TARTALOM

1.FEJEZET. NEMZETI ÉS REGIONÁLIS GAZDASÁG

Vdovenkó N., Kovály V., Zosz-Kior M. Vidékfejlesztés szabályozása a mezőgazdasági termékek import helyettesítésére, figyelembe véve a decentralizációt és a nemzetközi kereskedelem befolyását	13
Hanuszics V., Szolnoki P. Az infláció és a munkanélküliség közti korreláció elemzés Ukrajnában és az Európai Unió országaiban	25
Pataki G., Loszkorih G., Pércsi O. A mikro- és kisvállalkozások menedzsment kihívásai: statisztikai elemzés Ukrajnában és Magyarországon	39
Thalmeiner G., Gáspár S., Tóth M. A tejelő tehenek nevelési folyamatainak takarékoságának értékelése matematikai modellezés segítségével	54
Nyikos B.-R., Keresztes G., Pankotay F.- M. A magyar szállásadók és vendéglátó kkv-k közösségi média marketing tevékenységének elemzése a LEAN elvek alapján	65
Maklári E. A hagyományos meghajtással működő és az elektromos autók gazdasági összehasonlítása	75
Eperjesi Z. Magyarország és Ausztria energiagazdasága az átalakulóban lévő globális környezetben	86
Horváth Á-B. A magyarországi KKV-k által alkalmazott felhő-alapú megoldások és annak hatásainak elemzése	101
Barabásné Kárpáti D., Csákné Filep Ju. Hallgatói kompetenciák és munkáltatói kompetenciaelvárások a közgazdásztanár-képzésben	112
Fejes N. Az Ukrán gazdaság helyzete a koronavírus-járvány idején	122
Mohácsi M., Fényes H. Felsőoktatási hallgatók karrier- és családtervei, mint kockázati tényezők jövőbeli munkaadók HR-menedzsmentje számára	140
Bodzsár-Urbán É., Bárczi Ju. A kulturális intézmények innovációinak gazdasági eredményessége: a múzeumok példáján	158
Cserep A., Voronkova V., Andrukájtene R, Deniszenkó M. Társadalmi-gazdasági biztonság a nemzetközi gazdasági környezet összefüggéseiben a gazdaság versenyképességének biztosításához	172
Cserep O., Behter L., Tabolkin V. A vállalati személyzet folyamatos szakmai fejlődésének módszerei	180

2. FEJEZET. PÉNZÜGY ÉS BANK

Bacsó R., Virlics S. A vállalat üzleti folyamatainak elemzése: Ukrajnai tapasztalat és nemzetközi gyakorlat	188
Poyda-Nosyk N., Németh E., Kálmán B.-G. A pénzügyi személyiség célzott vizsgálata három korcsoportban	201
Kucserková Sz., Mátvienko G. Állami támogatás és szabályozási intézkedések a mesterséges intelligencia fejlesztésére az ukrán energiaszektorban	215
Budai E. Denics E. A Z generáció pénzügyi bátorsága	227
Kőrössy L.-I., Makszim Györgyné Nagy T. Magyarország nyugdíjrendszere, demográfiai trendekből adódó kihívásai és az azokkal szembeni intézkedések	242
Ohorodnik V., Varcaba V., Makarovics V. Tőkebefektetések a jelenkori ukrajnai ingatlanpiacon	258
Pionório P., Sebestyén Z. A projektportfólió-kezelés rangsorolási kritériumainak integrált áttekintése a döntéshozatali folyamat megértéséhez	271
Olejnikova L., Liscenkó O. Európai tapasztalatok az adófizetők adminisztratív költségeit csökkentő mechanizmusok kialakításában	288

3. FEJEZET. SZÁMVITEL ÉS ADÓÜGY

Homin P. Tőke- és adópolitika: merre jár?	299
Vigivszka I., Hricák O., Sebestény E. Befektetési ingatlannal lebonyolított ügyletek könyvelésének, könyvvizsgálatának szervezési és módszertani támogatása	308
Füredi-Fülöp Ju., Várkonyiné Juhász M. Bevétel elszámolás a magyar nemzeti és a nemzetközi számviteli szabályozásban	328
Kosily A., Melyánkova L. Vezetői jelentéskészítés az információs technológiai támogatás rendszerében	338
Loszkorih G. Az adótanácsadói szakma sajátosságai Magyarországon	345
Sztasenkó J., Havrolovszkij O. Nemzetközi transzferárazási tapasztalat	358
Borzán A., Kardos B. A digitális módszerekkel támogatott számvitel tanítás hallgatói minősítése	368
Tóth E., Vörös Gy. Az egyházi működés és gazdálkodás néhány sajátossága Magyarországon: számviteli aspektusok	382
Publikációs követelmények	393

CONTENT

CHAPTER 1. NATIONAL AND REGIONAL ECONOMY

Vdovenko N., Koval V., Zos-Kior M. Regulation of agricultural development for import substitution of agricultural products taking into account decentralization and impact of international trade	13
Hanusych V., Solnoki P. Correlational analysis of inflation and unemployment in Ukraine and the countries of the European Union	25
Pataki G., Loskorikh G., Perchy O. Managerial challenges for micro and small enterprises: statistical analysis in Ukraine and Hungary	39
Thalmeiner G., Gáspár S., Tóth M. Lean performance evaluation of dairy cow farming processes with mathematical model development	54
Nyikos B.-R., Keresztes G., Pankotay F.-M. Analysis of social media marketing activities of Hungarian accommodation providers and catering SME's from the aspect of lean principles	65
Maklári E. Economic comparison between conventionally powered and electric cars	75
Eperjesi Z. The energy economy of Hungary and Austria in the conditions of the transformation of the global environment	86
Horváth Á-B. Cloud-based solutions used by hungarian SMEs and analysis of its effects	101
Barabásné Kárpáti D., Csákné Filep Ju. Competences of students and expectations of employers regarding competencies in the training of teachers in economics.	112
Fejes N. The situation of the Ukrainian economy during the coronavirus pandemic	122
Mohácsi M., Fényes H. Career and Family Plans of Higher Education Students as Risk Factors for their future employers' HR Management	140
Bodzsár-Urbán É., Bárczi Ju. Economic efficiency of innovations in cultural institutions: the case of museums	158
Cherep A., Voronkova V., Andriukaitene R., Denysenko M. Socio-economic security in the context of the international economic climate to ensure the competitiveness of the economy	172
Cherep O., Bexhter L., Tabolkin V. Methods of continuous professional development of enterprise personnel	180

CHAPTER 2. FINANCE AND BANKING

Bacho R., Virlich S. Analysis of company's business processes: experience in Ukraine and international practices	188
Poyda-Nosyk N., Németh E., Kálmán B.-G. A conative approach to financial personality	201
Kucherkova S., Matvienko G. State support and regulatory measures for the development of artificial intelligence in the energy sector of Ukraine	215
Budai E., Denich E. The financial bravery of generation Z	227
Kőrössy L.-I., Makszim Györgyné Nagy T. Hungary's pension system: demographical challenges and preventive measures	242
Ohorodnyk V., Vartsaba V., Makarovych V. Real Estate Capital Investments in Ukraine in the Modern Realities	258
Pionório P., Sebestyén Z. An integrative review of project portfolio management ranking criteria - understanding better the decision-making process	271
Oleynikova L., Lyshchenko E. European experience of reducing the administrative burden on taxpayers	288

CHAPTER 3. ACCOUNTING AND TAXATION

Khomyn P. Capital and tax policy: Quo Vadis?	299
Vyhivska I., Hrytsak O., Shebeshten E. Organizational and methodological support for accounting and auditing of the investment real estate transactions	308
Füredi-Fülöp Ju., Várkonyiné Juhász M. Accounting of revenue in Hungarian national and international accounting regulations	328
Koshil A., Meliankova L. Managerial reporting in information technology support	338
Loskorikh G. Features of the tax consultant profession in Hungary	345
Stashenko Yu., Gavrylovskiy O. International experience in transfer pricing	358
Borzán A., Kardos B. Students' opinion of digital accounting teaching	368
Tóth E., Vörös Gy. Some features of church operation and management in Hungary: accounting aspects.	382
General requirements for manuscripts	393

DOI <https://doi.org/10.58423/2786-6742/2023-3-122-139>
ETO 330:614.4(477)

Norbert FEJES

doktorjelölt

az Elnöki Kabinet osztályvezetője

Nemzetstratégiai Kutatóintézet

Budapest, Magyarország

ORCID ID: 0009-0000-3433-7646

AZ UKRÁN GAZDASÁG HELYZETE A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY IDEJÉN

Анотація. За три десятиліття незалежності розвиток української економіки гальмувався низкою соціальних та економічних викликів, першопричини яких походили як зсередини країни, так і ззовні. Після економічного спаду та стагнації, характерних для перших 10 років незалежної України, перші роки на зламі тисячоліть до світової економічної кризи наприкінці десятиліття визначалися пожвавленням економічної кон'юнктури. Після рецесії 2009 року Україна, яка знову стала на шлях зростання, у 2014 році зіткнулася з викликом, який за своїм характером був, мабуть, ще серйознішим, ніж раніше: події, що загрожували її територіальній цілісності, розгорталися в південній та східній частинах країни. Анексія Криму та Севастополя, яка не визнається міжнародним правом, а також бойові дії та сепаратистські зусилля на сході України, крім того, спричинили економічний спад у середині 2010-х років, який знизив економічні показники країни приблизно на десять років. Після цього Україна лише стала на шлях повільного, але стабільного економічного відновлення, а на початку 2020 року їй довелося зіткнутися з новим викликом глобального походження. Незважаючи на те, що пандемія коронавірусу відчула свій вплив у всьому світі, Україна опинилася в зовсім іншій ситуації порівняно з сусідніми країнами. Таким чином, основна мета дослідження полягає в тому, щоб дослідити, який спад спричинила пандемія в українській економіці порівняно з внутрішніми та міжнародними очікуваннями, і чи вдалося повернути її на шлях зростання завдяки урядовим та міжнародним заходам, програмам підтримки, які аналізуються в статті. Результати дослідження підкреслили, що позики та гранти, надані міжнародними організаціями, допомогли приборкати рецесію, яку переживала країна у 2020 році, однак темпи останнього відставали від темпів сусідніх країн. Причину цього слід шукати насамперед у тому, що українська економіка була вражена епідемією у більш вразливому стані та у складніших умовах через події, які розгорталися у 2014 році, тому економічне відновлення також розпочалося з невідгданого становища у регіональній контексті.

Ключові слова. економіка України, бум, спад, COVID, боротьба з епідемією, регіональне порівняння

JEL Classification: E60, E69, O12.

Absztrakt. Az ukrán gazdaság fejlődését a függetlenné válása óta eltelt három évtizedben számos társadalmi és gazdasági kihívás nehezítette, melyek kiváltó okai egyaránt származtak országon belülről, illetve azon kívülről. A független Ukrajna első 10 évére jellemző gazdasági mélyrepülés, illetve stagnálás után az ezredfordulót követő első éveket – egészen az évtized végén bekövetkező gazdasági világválságig – a fellendülés határozta meg. A 2009-es recessziót követően – ismét növekedési pályára álló – Ukrajna 2014-ben egy, a jellegéből adódóan talán a korábbiaknál is súlyosabb kihívással találta szembe magát: a területi integritását veszélyeztető események bontakoztak ki az ország déli és keleti részén. A Krim és Szevasztopol nemzetközi jog által el nem ismert annektálása, valamint a kelet-ukrajnai harci cselekmények és szakadár törekvések ráadásul olyan gazdasági visszaesést okoztak a 2010-es évek közepén, mely nagyjából egy évtizeddel vetette vissza az

ország gazdasági teljesítményét. Ezt követően Ukrajna épphogy elindult a lassú, de stabil gazdasági fellendülés útján, 2020 elején ismét egy új – globális eredetű – kihívással kellett szembenéznie. A koronavírus-világjárvány bár világszerte érezte hatását, Ukrainát – ahogy azt az eddigiekben is láthattuk – teljesen más helyzetben érte a szomszédos országokhoz viszonyítva. A tanulmány elsődleges célja így annak vizsgálata, hogy a pandémia – a belföldi és nemzetközi várakozásokhoz képest – milyen visszaesést okozott az ukrán gazdaságban, illetve sikerült-e – az itt is taglalt kormányzati intézkedéseknek, nemzetközi támogatási programoknak köszönhetően – újra növekedési pályára állítani azt. Az eredmények rávilágítottak arra, hogy a belföldi intézkedések és a nemzetközi intézmények által nyújtott hitelek és támogatások bár segítették a 2020-ban tapasztalt recesszió megfékezését és az azt követő gazdasági helyreállítást, ez utóbbi üteme azonban elmaradt a szomszédos országokétól. Ennek oka elsősorban abban keresendő, hogy az ukrán gazdaságot a 2014-ben kibontakozó események folytán sérülékenyebb állapotban és nehezebb körülmények között érte a járvány, így a gazdasági helyreállítás tekintetében is hátrányból indult regionális viszonylatban.

Kulcsszavak: Ukrajna gazdasága, konjunktúra, dekonjunktúra, COVID, járványkezelés, regionális összehasonlítás

Abstract. Since its independence, in the last three decades the Ukrainian economy has been hampered by numerous social and economic challenges, which were originated either from within or outside the country. After the economic slump and stagnation of the first decade of the independent Ukraine, the first years after the millennium were defined by an economic upturn until the global economic crisis at the end of the decade. After the recession of 2009, Ukraine was back on the path of growth, but in 2014 faced another challenge, which was – due to its nature – perhaps even more serious than previous ones: Ukraine's territorial integrity was (and is) threatened due to the events unfolded in the southern and eastern parts of the country. The annexation of Crimea and Sevastopol, which is not recognized by the international law, as well as the hostilities and separatist efforts in eastern Ukraine caused such a serious economic downturn in the mid-2010s, which set back the country's economic performance by roughly a decade. After that, Ukraine had just started its slow but stable economic recovery, but at the beginning of 2020, it had to face a new challenge of global origin again. Although the coronavirus pandemic has felt its impacts worldwide, Ukraine – as we have seen so far – was in a completely different situation compared to neighboring countries. Therefore the primary objective of this study is to examine the extent of the downturn caused by the coronavirus pandemic in the Ukrainian economy compared to domestic and international expectations, and whether, thanks to government measures and international support programs discussed here, it was able to return to a path of economic growth. Although the domestic measures and the loans and grants provided by international institutions helped curb the recession of 2020 and recover the economy, the results of this study highlighted that the pace of the recovery lagged behind the neighboring countries' upturn. Its main reason is that the Ukrainian economy – due to the events unfolded in 2014 – was in a more vulnerable state and under more difficult conditions at the beginning of the pandemic, so the economic recovery was also able to start only at a disadvantage in the regional context.

Keywords: Ukrainian economy, economic upturn, economic downturn, COVID, pandemic management, regional comparison

Bevezetés, a kutatási probléma általános megfogalmazása. Ukrajnának a Szovjetunió felbomlása óta eltelt bő 30 évben számos külső és belső eredetű társadalmi és gazdasági kihívással kellett szembenéznie. Gazdasági szempontból a függetlenné válás első évtizedét alapvetően a központosított tervezdől a piacgazdaságra való áttérés nehézségei és az ezzel együtt járó súlyos inflációs (1992-ben 2000%) és recessziós (1990-1994 között a nemzeti össztermék 44%-kal csökkent, majd ezt követően stagnált vagy még tovább zuhant egészen 1999-ig) [29], valamint

pénzügyi válságok (1998) jellemezték, melyeket követően a kilábalás a 2000-es évek elején indult meg (Hiszem-Martinyuk, 2019). A gazdasági fellendülési folyamatra bár a narancsos forradalom nem volt jelentős hatással, a 2008-2009-es gazdasági világválság ugyanakkor jelentős recessziót eredményezett az ukrán gazdaságban. Az elmúlt bő egy évtized pedig ismét számos negatív eseményt tartogatott Ukrajna számára (belpolitikai válság, a Krím és Szevasztopol nemzetközi joggal ellentétes annektálása, kelet-ukrajnai szakadár törekvések és megszállt területek), melyek értelemszerűen a gazdasági folyamatokban is – ahogy azt látni fogjuk – tetten érhetőek voltak.

A koronavírus-világjárvány – amely az egészségügyi vonatkozások mellett gazdaságilag is megrengette az egész világot – tehát egy fegyveres konfliktusban álló, a területi integritásáért küzdő, gazdaságilag megtört, de a súlyos recesszióból épp kilábaló félben lévő, Oroszországgal – minden szempontból – szakítani vágyó és a nyugati integrációra törekvő Ukrajnát ért el 2020-ban. A pandémia ukrán gazdaságot ért hatásait a belföldi intézmények (kormányzat, jegybank) és a nemzetközi szervezetek (Világbank, IMF) is megpróbálták előre jelezni – ahogy azt látni fogjuk – több-kevesebb sikerrel. Ezzel párhuzamosan pedig az ukrán központi hatalom számos intézkedést hozott a járványhelyzet és az általa kiváltott lezárások negatív következményeinek leküzdésére, mely harcot a nemzetközi intézmények is igyekeztek – lehetőségeikhez mérten – különböző segélyprogramokkal támogatni. Mindez ugyanakkor sajnos nem akadályozta meg az elkerülhetetlent, és a COVID – a világ döntő többségéhez hasonlóan – Ukrajna gazdaságát is jelentős mértékben visszavetette.

A tanulmány célja. Jelen tanulmányban a fentiek tükrében arra keresem a választ, hogy – az előző évtized megpróbáltatásait követően – a koronavírus-járvány milyen hatással volt Ukrajna gazdaságára, illetve az egyes belföldi és külföldi intézményeknek milyen hatásfokkal sikerült előre jelezniük ezeket a következményeket, s ezáltal – valamilyen szinten – hasznos információkkal szolgálhattak-e az ukrán államhatalom részére az egyes intézkedések meghozatala során. Munkám fő célja tehát az, hogy bemutassam – regionális összevetésben is – az ukrán gazdaság helyzetét és teljesítményét a koronavírus-járvány idején, mely így egyben egyfajta értékelésként is funkcionálhat az ukrainai válságkezelés sikerességét illetően.

Irodalmi áttekintés. A koronavírus-járvány ukrán gazdaságra gyakorolt várható hatásait több belföldi és külföldi intézmény is megpróbálta előre jelezni, melyek közül a négy legfontosabb szervezet – ukrán kormány, jegybank, Világbank és IMF – elemzését emeltem ki. *Ukrajna Gazdaságfejlesztési, Kereskedelmi és Mezőgazdasági Minisztériuma* a járvány ukrainai megjelenését követően, 2020 áprilisában adta ki *konszenzus előrejelzését*, melyben közzétette a tárgyévre, illetve 2021-re vonatkozó várakozásait – többek között – az ukrán bruttó hazai össztermék, az infláció, a munkanélküliségi ráta, valamint a külkereskedelmi forgalom tekintetében. Ukrajnán belül ehhez hasonló adatokat közöl rendszeres *inflációs jelentésében az Ukrán Nemzeti Bank (NBU)*, melynek ugyancsak 2020 áprilisi dátumozású előrejelzését vettem alapul. A nemzetközi intézmények vonatkozásában a témában két legrelevánsabbnak számító

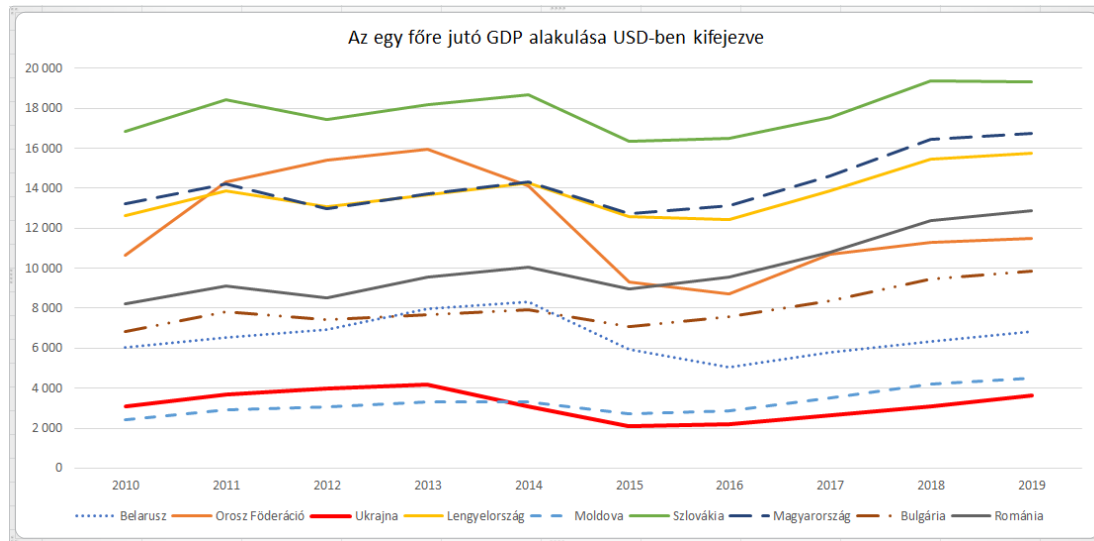
szervezet – a Világbank és a Nemzetközi Valutaalap – 2020-ban publikált (*World Bank Group: Fighting COVID-19. Europe and Central Asia Economic Update; IMF: World Economic Outlook – The Great Lockdown*) várakozásait teszem közzé.

A válságkezelés tekintetében az ukrán kormányzat legfontosabb gazdaságélénkítő intézkedéseit, valamint a nemzetközi intézmények által nyújtott főbb segélyprogramokat a Nemzetközi Valutaalap 2021-ben (*Policy responses to Covid-19*), illetve a Gazdasági Együtműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) 2022 februárjában kiadott (*The Covid-19 crisis in Ukraine*) jelentései alapján összegeztem.

Az ukrán gazdaság helyzetének bemutatása során pedig nagyban támaszkodok *Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálatának* adataira, valamint a kulcsfontosságú nemzetközi szervezetek, így a Nemzetközi Valutaalap és a Világbank jelentéseire is.

A fő kutatási anyag bemutatása. Előzmények – az ukrán gazdaság helyzete a koronavírus-járvány előtt. A krími és kelet-ukrajnai eseményeket követő jelentős mértékű – mintegy évtizedes visszaesést eredményező – recesszió után és a koronavírus-járvány kirobbanását megelőzően Ukrajna egy lassú, de stabil gazdasági növekedést (2,4-3,5%)(*Fontos megjegyezni, hogy a 2014-es évvel kezdődően az Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat által közzétett és a tanulmányban felhasznált adatokban a Krím, Szevasztopol és a szakadár kelet-ukrajnai területek értékei nem jelennek meg.*) produkált 2016 és 2019 között. Ez a fellendülés ugyanakkor nem tudta ellensúlyozni a 2014-15-ben tapasztalt GDP-csökkenést, hiszen annak értéke az évtized vége felé – a Világbank adatai szerint – még mindig közel 40 milliárd USD-vel maradt el a Majdan-téri tüntetések kirobbanásának évében (2013) mértől. A szomszédos országok viszonylatában Ukrajna addig sem tartozott a régió legjobban teljesítő gazdasági szereplői közé, ugyanakkor a krími és kelet-ukrajnai események következményeként – az egy főre jutó, folyó áron számított GDP (1. ábra) tekintetében – már Moldova is megelőzte. Ehhez 2015-ben egy közel 50%-os infláció, valamint egy 10%-ot megközelítő munkanélküliségi ráta is társult, s az évtized végéig Ukrajna regionális összevetésben mindkét mutató tekintetében megőrizte – a pozitívnak nem éppen minősíthető – vezető helyét.

A külkereskedelemben 2012 és 2015 között jegyzett jelentős mértékű (mintegy 50%-os) – elsősorban az Orosz Föderációval való külgazdasági együttműködés fenti okok miatti drasztikus romlása (ezt később részletesebben is látni fogjuk) okán bekövetkező – visszaesés az évtized végére sem került egyenesbe. 2019-ben ugyanis még mind az áruimport, mind pedig az áruexport volumene nagyjából harmadával maradt el a 2012-es értékektől (Fejes, 2022). A 2012-es és 2013 külkereskedelmi áruforgalmi értékek még tartalmazták a Krím, Szevasztopol és a megszállt kelet-ukrajnai területek adatait, így a forgalomcsökkenés egy része ennek is betudható.

1. ábra Forrás: The World Bank Database, 2022a

Gazdasági várakozások a járvány ukrainai megjelenésekor. A koronavírus-járvány 2020 elején tehát olyan körülmények között érte Ukrajnát, amely – a Világbank nyilvántartása szerint – 2019-ben a vásárlóerő-paritáson számított (aktuális USD) egy főre jutó GDP-t tekintve Európa egyik legszegényebb országának számított a maga 13 346,5 USD értékével. Egyedül Koszovót (11 797,1 USD) tudta megelőzni és – kicsivel ugyan, de – elmaradt Albániától (13 998,0 USD) és Moldovától (13 577,4 USD) (The World Bank Database, 2022c). Ukrajna tehát alighogy elkezdett kilábalni a megszállt területek és a kelet-ukrajnai konfliktus által teremtett gazdasági sokkból a koronavírus-járvány következtében – természetesen hasonlóan a világ többi részéhez – ismét komoly kihívásokkal kellett szembenéznie társadalmi-gazdasági szempontból.

A pandémia következményeként megvalósuló gazdasági visszaesést mind a belföldi, kormányzati, mind pedig a külföldi intézmények előre vetítették. Ukrajna Gazdaságfejlesztési, Kereskedelmi és Mezőgazdasági Minisztériuma a járvány ukrainai megjelenését követően, 2020. áprilisi konszenzus előrejelzésében – a korábbi, még járvány előtti előrejelzését (3,7%-os GDP növekedés) módosítva – 4,2%-os gazdasági recessziót és – az adott év decemberi értékét az előző év azonos időszakához viszonyítva – 7%-os inflációs értéket várt a 2020-as évre. A tárca ugyanakkor 2020 tavaszán gyors kilábalást prognosztizált a válságból, hiszen 2021-re már 2,4%-os gazdasági növekedésre és 5,9%-os inflációra számított (Minekonomiki, 2020a). A Minisztérium értelemszerűen a munkaerőpiaci helyzet romlását is várta 2020 tavaszán, hiszen a munkanélküliség növekedését (9,4%), valamint a reálbér 0,3%-os csökkenését prognosztizálta. Az áru- és szolgáltatásexport- és import tekintetében a kormányzat 7,9%-os (EX) és 12,2%-os (IM) visszaesséssel számolt az előző évhez képest 2020-ban, amit egy lassú 4-5%-os bővülés követ majd 2021-ben akkori véleményük szerint (Minekonomiki, 2020b).

Belföldön az Ukrán Nemzeti Bank (NBU) – a kormányhoz képest – 2020-ban nagyobb mértékű recessziót (-5,0%), ugyanakkor 2021-re gyorsabb helyreállást (4,3%) várt 2020 áprilisi inflációs jelentésében. Az infláció tekintetében a jegybank

mérsékeltőbb kilátásokkal rendelkezett (6% 2020 és 5% 2021 végére), a munkaerőpiacot tekintve ugyanakkor nagyjából megegyeztek várakozásai a kormányéval. A külkereskedelmi forgalom jelentős – az áru- és szolgáltatásexport 9,3%-os, az import 12,1%-os – visszaesésére is számított 2020-ban az NBU, amit – a kormányzat várakozásaihoz képest – egy nagyobb mértékű bővülés követhet majd – akkori véleményük szerint – 2021-ben (NBU, 2020).

A nemzetközi szervezetek is negatív, ugyanakkor mértékét tekintve rendkívül különböző várakozásokat fogalmaztak meg 2020 tavaszán Ukrajna gazdasági helyzetének jövőképevel kapcsolatban. A Világbank egy kisebb recessziót (-3,5%) követően egy hasonló mértékű növekedést (3,0) várt 2021-ben, az IMF ugyanakkor borúsabban látta 2020 tavaszán az ukrán gazdaság folyó és következő évét: egy 7,7%-os GDP-csökkenést 2020-ban, majd egy visszafogottabb bővülést (+3,6%) a következő évben. A két nagy nemzetközi szervezet az infláció tekintetében is jelentősen eltérő kilátásokat fogalmazott meg: míg a Világbank egy közel 9%-os áremelkedés után a fogyasztói árak visszafogottabb növekedését prognosztizálta 2021-ben, addig az IMF fordított utat jósolt 2020 tavaszán – előbb egy csekélyebb (4,5%), majd egy nagyobb mértékű (7,2%) inflációt. Az IMF az ukrán állami intézményeknél magasabb munkanélküliséget (10,3%) várt 2020-ban, a nemzetközi áru- és szolgáltatásforgalom terén ugyanakkor a Világbank számított pozitívabb fejleményekre (2%-os exportcsökkenés és 1,5%-os importnövekedés 2020-ban), mint az ukrán kormány és jegybank (World Bank Group, 2020; IMF, 2020).

Gazdaságélénkítő állami intézkedések. A koronavírus-járvány 2020. márciusi ukrajnai megjelenését követően – a nemzetközi direktívának megfelelően – az ukrán kormányzat is számos korlátozó, ún. karantén intézkedést vezetett be: online oktatás bevezetése, utazási korlátozások, fizikai kapcsolatok minimalizálása, maszkhasználat, tömegrendezvények korlátozása, kötelező karantén a külföldről beutazók számára, egészségügyi termékek exportjának tilalma, negatív tesztkötelezettség vagy – értelemszerűen idővel – az oltottság előírása. A szigorú lezárások a gazdaság recesszióját idézték elő már 2020 első felében, emiatt az év második részében a kormányzat igyekezett a koronavírus-járvány megfékezésére adaptív megoldásokat – pl. általános jellegű, valamint a megyék zónák szerinti besorolásához igazított fokozatos enyhítéseket – bevezetni (ezt 2021-ben már az oltások megjelenése is segítette), illetve a gazdaság mielőbbi helyreállítása érdekében gazdaságélénkítő eszközöket alkalmazni (IMF, 2021). Ez utóbbiak tekintetében az ukrán kormányzat a belső jogi eszközök elfogadása és gyakorlatba ültetése mellett a nemzetközi intézmények támogatására is számított. Jelen tanulmány keretei értelemszerűen nem engedik meg, hogy átfogó és részletes képet nyújtsak valamennyi kormányzati intézkedésről és nemzetközi támogatási programról, ugyanakkor a következőkben bemutatok néhányat azon fiskális és monetáris eszközök közül, amelyekkel az állam megpróbálta segíteni a gazdaság helyreállítását. A lakosság átoltottsága tekintetében ugyanakkor Ukrajna nemzetközi viszonylatban – a WHO adatai szerint – elég rosszul állt, ugyanis 2022 februárjának végéig – tehát a háború kirobbanásáig – csupán a lakosság mintegy 36%-a vette fel legalább az első oltást, két oltással pedig még ennél is kevesebben (34,6%) rendelkeztek (WHO, 2022).

Fiskális politikai lépések. A költségvetési intézkedések közül a kormány az elsők között vezette be – a kkv-k és a magánszemélyek pénzügyi nehézségeinek könnyítését célozva – az adójogszabályok megsértéséért kiszabott büntetések elhalasztását, az adóellenőrzések moratóriumát, a vagyonyilatkozatok benyújtási határidejének meghosszabbítását, a földbérleti díjak és a nem lakáscélú ingatlanok ingatlanadójának időszakos elengedését, a hiányos vagy késedelmes fizetések utáni kötbérek időszakos megszüntetését. A kis- és közepes méretű vállalkozások számára átmeneti társadalombiztosítási járulékfizetési szabadságot határoztak meg, ezen túl a Legfelső Tanács növelte az egyszerűsített adózási rendszer küszöbértékeit, jóváhagyta a koronavírussal fertőzött betegeket ápoló egészségügyi dolgozók 300%-os fizetésemelését, valamint lehetővé tették a háztartások számára a koronavírus fertőzés kezelésére szolgáló gyógyszerek költségeinek leírását a személyi jövedelemadóból. A kormány az alacsony jövedelmű nyugdíjasok számára egyszeri, 1 000 UAH összegű nyugdíjemelést, a 80 évesnél idősebb nyugdíjasok részére pedig rendszeres, havi 500 UAH összegű nyugdíjfeltöltést határozott meg.

A gazdaságélénkítő eszközök közül kiemelendő, hogy a kormány kibővítette a támogatott hitel programot (ún. 5-7-9 program) és a hitelgarancia programot, melynek következtében a hitel maximális összegét 400 ezer EUR-ra, az éves bevételi határt 100 millió UAH-ra emelték, a jogosultsági feltételeket pedig kiterjesztették a COVID-19 válsággal kapcsolatos termelésre és termelési költségekre (pl. bérek, bérleti díjak). 2021 júniusának végéig több mint 19 ezer hitelt osztottak ki közel 50 milliárd UAH értékben.

A hatóságok enyhítették a szociális támogatási programhoz való hozzáférést, így – egyebek mellett – a háztartások rezsitámogatásával (pl. a támogatás mértékének meghatározásához használt energiafogyasztás normatívájának 50%-kal való emelése, automatikus újrjelentkezés a következő fűtési szezonra), valamint a gyermekes családok segélyezésével (pl. egyéni vállalkozók beemelése a 10 év alatti gyermekek után járó állami támogatottak körébe) kapcsolatban. Emelték a munkanélküliségi segély alsó határát, illetve bevezették az ún. karanténhoz kapcsolódó távolléti járadékot a munkaerőpiacon keletkező problémák enyhítésére (2020 végéig összesen 10,7 milliárd UAH összegű munkanélküli segélyt és távolléti járadékot fizettek ki).

A Miniszteri Kabinet már a járvány kezdetén árszabályozást vezetett be bizonyos élelmiszerekre, védőeszközökre, gyógyszerekre. 2020 végén a kisvállalkozások további támogatása érdekében – a jogosult vállalkozások számára – bevezetésre került egy egyszeri 8 000 UAH összegű állami támogatás (állítólag félmillió igénylés érkezett 3,4 milliárd UAH értékben) és egyszeri adókedvezmény 2020 decembere és 2021 májusa között, valamint 3 030 UAH összegig elengedték az adótartozásokat. Egy hasonló intézkedést 2021 tavaszán is jóváhagytak, mely további 161 ezer egyéni vállalkozó és 178 ezer alkalmazott részére nyújtott segítséget 2,7 milliárd UAH keretösszeg erejéig (IMF, 2021).

2020-ban Ukrajna – négyévnyi folyamatos nettó beruházás beáramlást követően – a befektetések nettó kiáramlását (-860 millió USD) tapasztalta meg. A kormány és a Nemzeti Bank ezért a külföldi tőke vonzása és a gazdasági fellendülés elősegítése érdekében 2021 februárjában elfogadott egy törvényt, amely jelentős pénzügyi

ösztönzőket és működési támogatást nyújtott a nagy ukrajnai beruházásokhoz (az ún. „Befektetési Dajkák”-ról szóló törvény). Az intézkedésre 20 befektető nyújtott be projekttervet 2021 végéig több mint 2 milliárd USD értékben. Emellett az Európai Unió maximum 7 milliárd USD összegű befektetés mozgósítását remélte Ukrajnában a következő 7 évben, melyeket elsősorban a zöld energiára, digitalizációra, infrastrukturális projektekre, illetve a kis- és közepes méretű vállalatok támogatására kívánt fordítani. Mindezek eredményeként a kormány statisztikái szerint 2021 első felében a nettó FDI beáramlás elérte a 2,83 milliárd USD-t, melyből 2,33 milliárd USD az Európai Unióból érkezett Ukrajnába.

2020 márciusában a Miniszteri Kabinet egy rendelete 1,75 milliárd UAH összegű finanszírozást biztosított a helyi költségvetéseknek a koronavírus-járvány kontrollálására. Ezt 2020 áprilisában egy 80,9 milliárd UAH összegű különleges alap követte, melynek célja a járvány elleni küzdelem volt. A koronavírus-járvány a közszolgáltatások digitalizációjának is új lendületet adott (Vdoma alkalmazás, Diia honlap és mobil applikáció), melynek eredményeként 2021 augusztusában Ukrajna lett az első ország a világon, amely teljes egyenértékűséget biztosított az elektronikus és papír alapú személyigazolványoknak (OECD, 2022).

Monetáris intézkedések. A monetáris politikát tekintve az Ukrán Nemzeti Bank (NBU) a gazdaság támogatása érdekében előbb 2020 júniusában 200 bázisponttal 6%-ra csökkentette az irányadó kamatlábat, a későbbi növekvő inflációs nyomás miatt ugyanakkor 2021 tavaszán – két emelést is végrehajtva – 7,5%-ra módosította azt. A jegybank a bankok számára nagyobb likviditáskezelési rugalmasságot – így a likviditási tenderek gyakoriságának növelését, a kéthetes letéti jegyek egyhetessé alakítását, a rövid lejáratú refinanszírozási hitelek futamidejének meghosszabbítását, kamatcsere eszköz bevezetését – is biztosított egészen a 2021. júliusi szigorításig. Az NBU ezen túl módosította a tartalékkövetelmények számítását, javasolták a bankoknak, hogy – legalább 2020-ban – tartózkodjanak az osztalékfizetéstől, elhalasztották a bankok helyszíni ellenőrzését, valamint jegybanki rendeletben könnyítették meg a hitelek átstrukturálását a koronavírus-járvány miatt pénzügyi nehézségekkel küzdő hitelfelvevőknek. A Parlament pedig olyan, a pénzpiacot érintő törvényeket fogadott el, amelyek egyrészt a karantén lejárat utáni 90. napig megtiltották a csőd eljárás indítását a hitelezői követelések miatt bajba került jogi személyek ellen, illetve felmentették a karantén időszakára (+30 nap) a hitelfelvevőket a kötbér és a pénzbírság alól a hitelező felé történő szerződéses kötelezettségek késedelmes visszafizetése esetén. A Legfelső Tanács és az NBU elfogadták és gyakorlatba ültették a bankok minimális alaptőkéjének aktuális szinten tartásáról szóló határozatot, illetve döntöttek a minimális alaptőke emeléséről 2024 végéig 200 millió UAH-ról 500 millió UAH-ra. Meghosszabbították továbbá 4 évvel a bankok szerkezetátalakítására és feltőkésítésére vonatkozó egyszerűsített eljárásról szóló törvény határidejét (IMF, 2021).

Nemzetközi intézmények segélyprogramjai. 2020 júniusában az IMF és Ukrajna aláírt egy 5 milliárd USD értékű Készenléti hitelmegállapodást (Stand-By Arrangement (SBA) annak érdekében, hogy az segítsen leküzdeni az ukrán hatóságoknak a koronavírus-járvány által teremtett válságot, fenntartani a fellendülést

és folytatni az ország sebezhetőségét csökkentő strukturális reformok végrehajtását. Az IMF 2021 novemberében döntött – az ukrán gazdaság teljesítményének felülvizsgálatát követően – 700 millió USD kifizetéséről az SBA keretében. Az egyezmény részeként Ukrajnának erősítenie kellett az Ukrán Nemzeti Bank függetlenségét, költségvetési konszolidációt és adóügyi reformokat kellett végrehajtania, előrelépést kellett felmutatnia az igazságügyi reform terén (pl. az Igazságügyi Főtanács reformjáról szóló törvény teljes végrehajtása), illetve az állami vállalatok irányításában.

2020 júliusában az Európai Bizottság és Ukrajna egy memorandumot és kölcsön megállapodást kötött a makroszintű pénzügyi támogatási (MFA) program biztosításáról 1,2 milliárd EUR összegben a koronavírus-járvány gazdasági következményeinek enyhítése érdekében.

Az Európai Unió és az IMF mellett a Világbank is jelentős mértékű, 2,3 milliárd USD összegű támogatást nyújtott Ukrajnának a járvány kezdete óta a költségvetés finanszírozására és beruházási projektekre. A gazdaság fellendítését célzó első Fejlesztéspolitikai Hitelt (DPL) 2020 júniusában hagyta jóvá a Világbank 350 millió USD értékben. Ezzel az összeggel a Világbank a földreform elindítását, illetve a szektor növekedésének és beruházásainak ösztönzését, valamint a járvány okozta gazdasági sérülékenység csökkentését kívánta támogatni. 2021 decemberében a Világbank egy második, 300 millió EUR összegű DPL-t is jóváhagyott a gazdasági fellendülést és a járvány hatásait enyhítő reformok támogatására, valamint 150 millió USD-t biztosított a COVID-19 Vészhelyzeti és Oltási Projektre is (OECD, 2022).

Post-COVID (?) állapot. A járvány hatására bekövetkező gazdasági nehézségek miatt az ukrán kormányzat és a jegybank tehát számos – a fentiekben összefoglalt – intézkedést vezetett be. A következőkben a recesszió mértékét, valamint – a főbb gazdasági mutatók elemzésével – a végrehajtott intézkedések sikerességét és az esetleges kilábalás gyorsaságát kívánom bemutatni a rendelkezésre álló 2020. és 2021. évi ukrainai és nemzetközi statisztikákat használva.

Az Ukrán Állami Statisztikai Hivatal adatai alapján az ukrán nemzeti össztermék – konstans 2016-os árakon számolva – 2020-ban összességében 3,8%-kal csökkent (2. ábra), így ezzel párhuzamosan – a Világbank adatai alapján – a vásárlóerő-paritáson mért egy főre jutó GDP is mintegy 300 USD-vel lett kisebb és 13 054,8 USD-n zárt (The World Bank Database, 2022c). Az előző év azonos időszakához viszonyítva a legjelentősebb visszaesést a járvány kirobbanását követő első karantén-időszak során – és a vele járó teljes körű lezárások folyamányaként – könyvelte el az ukrán gazdaság, 2020 második negyedévében ugyanis 11%-os recessziót mértek. Az év második felében – vélhetően a nyári nyitásoknak, a bevezetett fiskális és monetáris ösztönzőknek, illetve az emberek, valamint a gazdaság alkalmazkodóképességének köszönhetően – a visszaesés lassult (-3,3% a harmadik és -0,1% a negyedik negyedévben) (Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat, 2022a). A csekély mértékű recesszió még 2021 első negyedévében is folytatódott (-2,2%), azonban az év második negyedétől egészen az év végéig már bővült az ukrán gazdaság és éves viszonylatban 3,4%-os növekedést produkált. Azaz a nemzeti össztermék

nagyságrendileg visszaállt a koronavírus-járvány előtti szintre (Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat, 2022b).

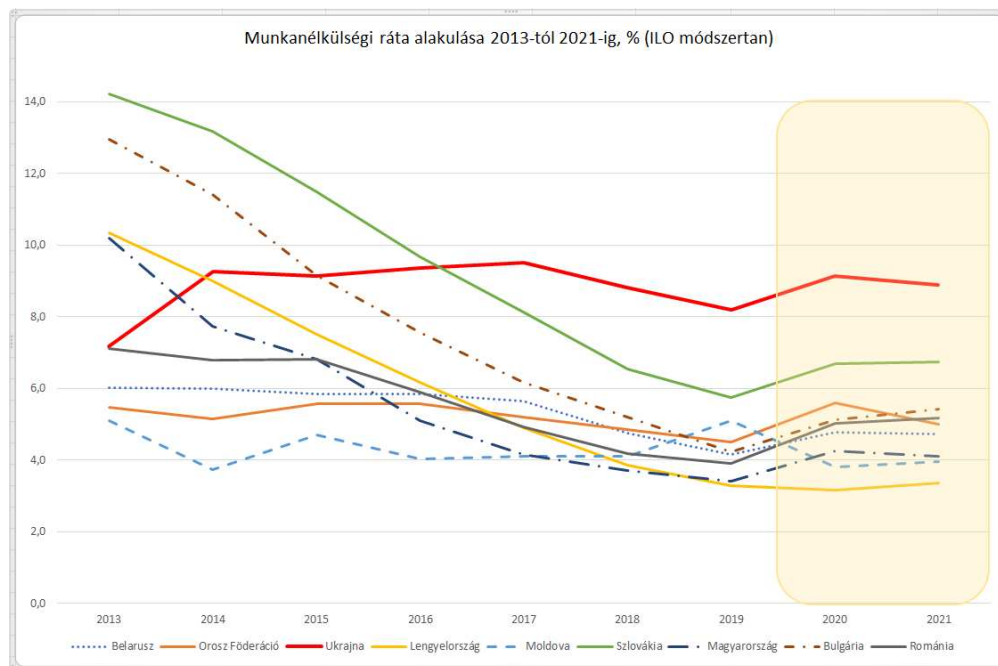

2. ábra Forrás: Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat

Regionális összevetésben az ukrán gazdaság visszaesése 2020-ban átlagosnak mondható. A szomszédos országok közül ugyanis míg Belarusz, Lengyelország, az Orosz Föderáció vagy Románia bruttó nemzeti összterméke kisebb mértékben esett vissza Ukrajnáéhoz képest, addig Szlovákiánál, Magyarországnál vagy Moldovánál jobban teljesített az ukrán gazdaság a járvány első évében. 2021-ben – az említett országokkal való összehasonlítást tekintve – Ukrajna csak Szlovákiát és Belaruszt előzte meg, de az északi szomszéd két éves összteljesítménye így is jobb volt (-0,7% után +2,3%), mint Ukrajnáé. A vizsgált országok mindegyikéről elmondható, hogy – Ukrainát leszámítva – valamennyi ország a 2020-as visszaesésnél nagyobb GDP-növekedést produkált 2021-ben. A reál GDP-t tekintve tehát Ukrajna gazdasági kilábalása tűnik a leglassúbnak a koronavírus-járvány okozta sokkból a környező országok viszonylatában (IMF, 2022).

A gazdasági szektorok közül a legjelentősebb visszaesés a szolgáltatói szektor és a mezőgazdaság esetében következett be. Az előző év azonos időszakához képest ugyanis a turizmus (szállás és étkezési szolgáltatások) 2020-ban közel 20%-kal, a szállítmányozás 16%-kal, a tudományos és műszaki tevékenységek, valamint az adminisztratív és támogató szolgáltatási tevékenységek 12-12%-kal, míg a mezőgazdaság közel 11%-kal esett vissza. A legnagyobb csökkenés – az előző év azonos időszakához mérten – értelemszerűen 2020 második negyedévében, a legszigorúbb lezárások idején következett be, amikor is a turisztikai ágazat közel 50%-kal, a szállítmányozás és a mezőgazdaság mintegy 30-30%-kal esett vissza (Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat, 2022a). 2021-ben aztán a turisztikai szektor (12,7%) és a mezőgazdaság (14,4%) is újjáéledt, bár előbbi még mindig elmaradt a járvány előtti szinttől, a szállítmányozás és raktározás pedig – az előző évi jelentős visszaesést követően – csupán 3,3%-os növekedést produkált. Kiemelendő ugyanakkor, hogy a pénzügyi területen végzett kormányzati és jegybanki intézkedések a pénzügyi és biztosítási szektor bővülését eredményezték mindkét évben: 2020-ban egy csekélyebb, 2,2%-os, majd 2021-ben – az ágazatok közötti második legjelentősebb növekedést produkálva – 14,2%-os gyarapodást (Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat, 2022b).

A fogyasztói árak alakulása tekintetében éves átlagban csak Szlovákia (2,0%) és Románia (2,6%) tudott alacsonyabb inflációt produkálni Ukrainánál (2,7%) 2020-ban. 2021-ben azonban már – regionális összevetésben – Ukrainában volt az egyik legnagyobb mértékű az áremelkedés (9,4). A nemzetközi tendenciáknak megfelelően bár a szomszédos országok mindegyikében emelkedtek a fogyasztói árak 2021-ben, azonban Ukrainához hasonló mértékű növekedés csak Belaruszban volt tapasztalható (9,5%). A környező országokban ugyanis 3-5% közötti áremelkedés volt a jellemző (IMF, 2022).

3. ábra Forrás: The World Bank Database

A munkaerőpiacon a koronavírus-járvány és az azzal járó lezárások eredményeként a foglalkoztatottak száma a 15-70 év közötti korosztályban 2020-ban több mint 660 ezer fővel (16 millió fő alá), majd 2021-ben további 300 ezer fővel csökkent (2 év alatt tehát közel 1 millió fővel) (Ukraina Állami Statisztikai Szolgálat, 2022c). Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálatának – rendelkezésre álló – adatai alapján a foglalkoztatottak száma 2020-ban a legnagyobb mértékben az agrárium (mezőgazdaság, erdő- és halgazdálkodás) területén csökkent, közel 300 ezer fővel (Ukraina Állami Statisztikai Szolgálat, 2022d). A munkanélküliségi ráta mindezeknek megfelelően 2020-ban tovább nőtt és már meghaladta a 9%-ot, kétéves viszonylatban pedig – a csekély mérséklődés ellenére 2021-ben – összességében 0,7%-kal nőtt 2019-hez képest. A szomszédos országokkal összevetve (3. ábra), Ukrajna a maga 8,9%-os munkanélküliségi rátájával a legrosszabb mutatóval rendelkezett, és több mint 2%-kal előzte meg az öt követő Szlovákiát (The World Bank Database, 2022b). Az ukrán munkaerőpiac járvány alatti állapotának értékeléséhez ugyanakkor hozzátartozik, hogy a reálbérek – éves szinten, az előző évhez viszonyítva – mindkét

évben nőttek: előbb 7,4, majd 10,5%-kal (Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat, 2022e).

A befektetések 2016 óta tartó folyamatos növekedését is keresztülhúzta a koronavírus-járvány. 2020 januárja és decembere között ugyanis – az előző év azonos időszakához mérten – közel 40%-kal csökkentek a tőkebefektetések. Az ágazatokat tekintve kijelenthető, hogy éves viszonylatban átlagosan szinte mindegyik szektorban 30-50%-kal estek a befektetések a járvány első ukrainai évében, leszámítva a postai és futárszolgálatokat, valamint a telekommunikációt, melyek esetében – összefüggésben a lezárások miatt megnövekedett igényekkel – nőtt a befektetési hajlandóság: előbbinél ráadásul több mint a hétszeresére. 2021-ben aztán a tőkebefektetések terén is konszolidálódott a helyzet, ugyanis január és december között – az előző év azonos időszakához mérten – a 13%-os növekedés volt megfigyelhető. A lezárások enyhítésével vagy feloldásával összefüggésben értelemszerűen a művészet, sport és szabadidős tevékenységek (több mint 100%-os növekedés), valamint a szállítmányozási ágak esetében (35%) nőttek leginkább a befektetések, az egészségügyi ellátás és szociális segélyezés mellett (79%) (Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat, 2022f).

A nemzetközi áruszállítást bár jellemzően nem érintették a határátkelési korlátozások a járvány időszakában sem, az ukrán kereskedelmi áruforgalom bázisidőszaki súlyozású volumenindexe (Laspeyres index) ennek ellenére – a COVID miatt kialakuló recesszió miatt – csökkent 2020-ban az előző évhez viszonyítva: az ukrán áruexport 6, míg az –import több mint 10%-kal. Az áruexport esetében ez a tendencia 2021-ben is folytatódott (-6,4%), az importnál ugyanakkor már 7,6%-os növekedést mutatott a Laspeyres-féle volumenindex. Az USD-ben kifejezett áruforgalom 2020-ban nagyjából leképezte a volumenindex-változásokat (az áruexport közel 1 mrd USD-vel, míg az import több mint 5 mrd USD-vel csökkent), 2021-ben azonban – a volumenindex csökkenése ellenére – az áruexport-forgalom közel 20 milliárd USD-vel nőtt (68 mrd USD). Ennek oka vélhetően a Paasche-féle – tárgyidőszaki súlyozású – árindex 2021-ben mért – exportra vonatkozó – 48%-os emelkedésében keresendő (Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat, 2022g). Az áruimport pedig 2021-ben – a mintegy 18 mrd USD értékű növekedésének köszönhetően – már majdnem elérte a 73 mrd USD értéket (Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat, 2022h).

Az áruexport termékszerkezete lényegesen nem változott a járvány időszaka alatt. A növényi eredetű termékek továbbra is a legjelentősebb exportcikknek számítottak 2020-ban (közel 12 mrd USD, ami a teljes áruexport közel negyede), melyből a gabona számított – a maga 9,5 mrd USD értékű forgalmával – a legkelendőbb árunak külföldön. A mezőgazdaság külkereskedelmi súlyát jelzi, hogy az agrár-, vagy a feldolgozott mezőgazdasági eredetű termékek (élő állatok, állati eredetű termékek, állati és növényi eredetű zsírok, olajok, élelmiszeripari késztermékek) együttesen még további 20%-os részesedést szakítottak ki a teljes áruexportból. A nem nemesfémek termékcsoportja továbbra is a második legfontosabb exportcikknek számított a járvány első ukrainai évében, bár e kategória súlya már 19% alá csökkent az áruexporton belül. Ha ehhez hozzávesszük az ásványi eredetű termékek exportjának közel 11%-os súlyát,

akkor láthatjuk, hogy az ukrán áruexport diverzifikációja továbbra sem tekinthető ideálisnak, hiszen annak háromnegyedét a fent említett hat termékcsoporthoz adja, ráadásul a mezőgazdaság teljesítőképességétől jelentős mértékben függ az áruexport mértéke. Az áruexport-forgalom 2020. évi visszaesése a két legjelentősebb termékcsoporthoz – növényi eredetű termékek és nem nemesfémek – 8, illetve 12%-os csökkenésében keresendő az előző évhez viszonyítva.

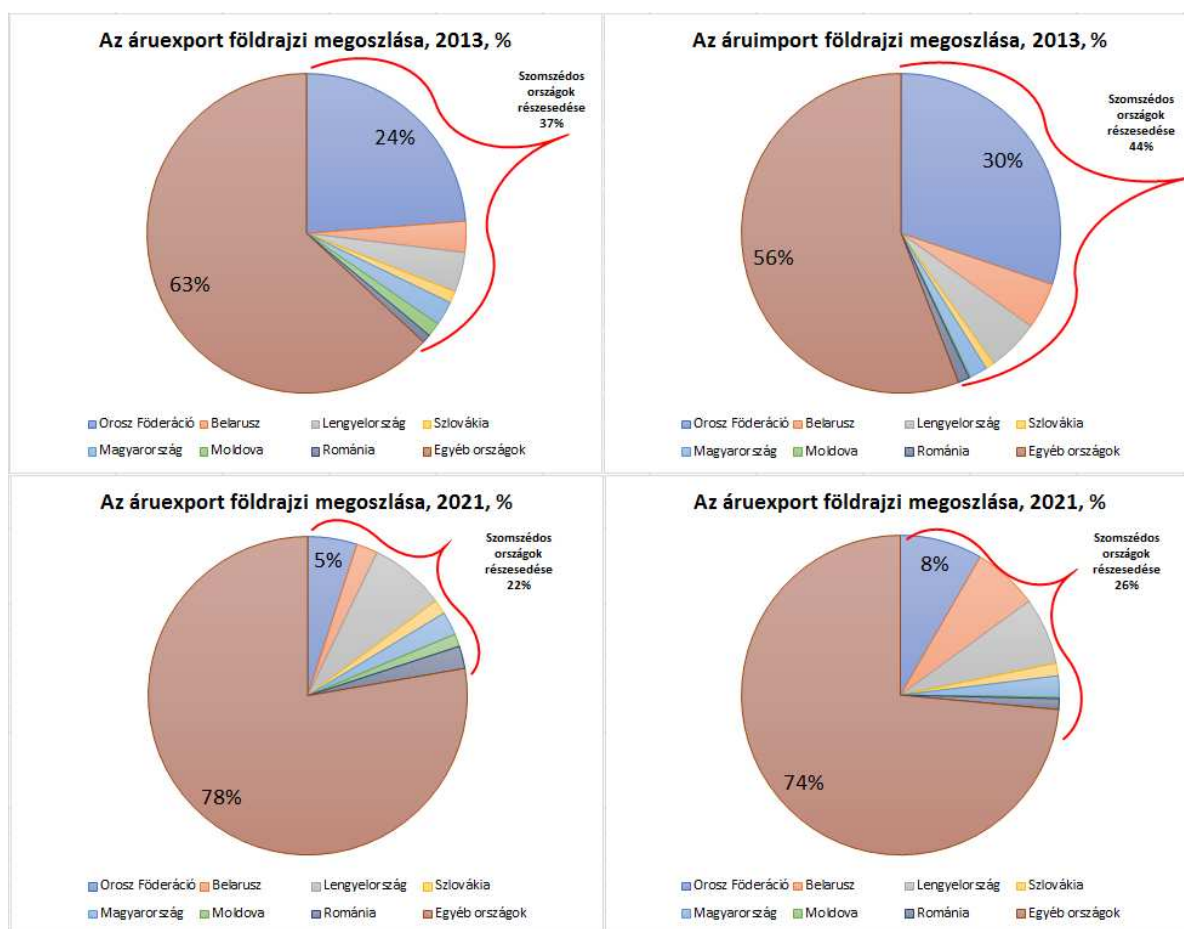
Az áruexport termékösszetétele érdemben 2021-re sem változott, hiszen a fenti termékcsoporthoz súlya továbbra is a forgalom háromnegyedét adta, a nem nemesfémek csoportja ugyanakkor – a közel 80%-os forgalomnövekedésének köszönhetően – visszaszerezte első helyét (közel 16 mrd USD), kicsivel megelőzve a növényi eredetű termékek kategóriáját (15,5 mrd USD), mely „csupán” 31%-kal tudta növelni forgalmát az előző évhez képest. Az áruexport bővülése – eltekintve a volumenindex fenti csökkenésétől – tehát javarészt e két kategória forgalomnövekedésének volt köszönhető, aminek viszont elsősorban – az árindexek növekedése (a gabonaexport Paasche-féle indexe 32%, a vasszékanyagoké pedig közel 73% volt 2021-ben (Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat, 2022g) alapján – a termékek áremelkedése volt az oka (Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat, 2022i).

A járvány két éve az áruimport termékösszetétele tekintetében jelentős változást eredményezett, hiszen az ásványi üzemanyagok, kőolajtermékek és származékok termékcsoporthoz – a 2020. évi forgalomcsökkenést követően – 2021-ben közel 80%-os forgalombővülést produkálva, ismét a legjelentősebb áruimport cikké vált (14,3 mrd USD), kicsivel maga mögé utasítva a gépi és elektromos berendezések importját (14,2 mrd USD). Az energiaforrások behozatalának forgalomnövekedése – a volumen- és árindexek alakulása alapján – sokkal inkább az árak, mint a termékvolumen növekedésének volt köszönhető (a volumenindex 11,6%-kal, az árindex ugyanakkor 60,9%-kal nőtt (Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat, 2022g). A két termékcsoporthoz súlya ugyanakkor továbbra is jelentős (40%) volt az áruimport forgalmon belül (Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat, 2022i).

Az áruexport célországok szerinti megoszlását tekintve a legszembetűnőbb, hogy míg a főbb kereskedelmi partnerek esetében csökkent a forgalom 2020-ban az előző évhez viszonyítva, addig Kínába csaknem megduplázta (97,6%-os növekedés) Ukrajna az áruexport-forgalmát egy év alatt, ami már meghaladta a 7 mrd USD-t. Lengyelország irányába az áruexport nagyjából stagnált (0,7%-os csökkenés), míg az Orosz Föderációba tovább csökkent (-16,6%) immár 3 mrd USD alá. 2021-ben valamennyi főbb partner irányába nőtt az áruexport, melyben Kína megőrizte vezető szerepét, és a forgalma 8 mrd USD fölé emelkedett. A dobogón Lengyelország megőrizte második helyét (egy év alatt közel 60%-os növekedés és 5,2 mrd USD forgalom), az Orosz Föderációt ugyanakkor – a 26%-os növekedés és a 3,4 mrd USD forgalom ellenére – már Törökország (+70%, 4,1 mrd USD) és Olaszország (+80% és 3,5 mrd USD) is maga mögé utasította.

Az áruimport esetében is jellemzően inkább visszaesett vagy stagnált az áruimport a főbb kereskedelmi partnerek felől, két szomszédos országból – Szlovákia és Magyarország – ugyanakkor érdemben nőtt a termékbehozatal: rendre 75%-kal és 12%-kal. Szembeötlő, hogy az Orosz Föderációból érkező áruimport (4,5

mrd USD) tovább és jelentősen csökkent (35%-kal), s Kína (8,3 mrd USD) mellett már Németország (5,3 mrd USD) mögé is szorult a rangsorban. 2021-ben aztán a legfontosabb kereskedelmi partnerek mindegyikéből számottevően nőtt a termékbehozatal: Belaruszból 68%-kal (és elérte a 4,8 mrd USD-t), Kínából 32%-kal (10,98 mrd USD), Németországból 18%-kal (6,3 mrd USD), Lengyelországból 20%-kal (4,96 mrd USD), az Orosz Föderációból 34%-kal (6,1 mrd USD), az USA-ból 8,6%-kal (3,3 mrd USD), Törökországból 35%-kal (3,26 mrd USD), Svájcból pedig 185%-kal (2,5 mrd USD).

4. ábra Forrás: Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat

A szomszédos országok – Orosz Föderáció, Belarusz, Lengyelország, Szlovákia, Magyarország, Románia és Moldova – súlya (4. ábra) bár továbbra is jelentős volt 2021-ben mind az áruexport (22% és 15,15 mrd USD), mind pedig az áruimport (26,5% és 19,27 mrd USD) tekintetében, ugyanakkor 2013 óta részesedésük a teljes ukrán külkereskedelmi forgalomból az árukivitel (23,37 mrd USD, 36,9%) és az áruimport (33,97 mrd USD, 44,1%) akkori arányához mérten számottevően csökkent. Ennek természetesen elsődleges oka az Oroszországgal való viszony megromlása (2013-ban az Oroszországba irányuló export önmaga 15 mrd USD-t tett ki, az onnan származó import pedig meghaladta a 23 mrd USD-t) (Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat, 2022j).

A szolgáltatáskereskedelmet a járvány 2020-ban – a nemzetközi áruforgalomhoz képest – súlyosabban érintette. A szolgáltatásexport ugyanis több mint 26%-kal, az import pedig közel 18%-kal esett vissza az előző évhez viszonyítva. Bár 2021-re mind a szolgáltatás-kivitel (7,9%), mind a behozatal (36,2%) nőtt, a járvány ukrajnai kirobbanása előtti utolsó év (2019) értékét csak az import tekintetében tudta felülmúlni: 6,9 mrd USD-ről 7,8 mrd USD-re nőtt két év alatt a szolgáltatásimport. Az export ugyanakkor több mint 3 mrd USD-vel elmaradt 2021-ben (12,4 mrd USD) a járvány előtti szinttől (15,6 mrd USD). A legnagyobb visszaesést az export tekintetében – hasonlóan az áruexporthoz – az Orosz Föderáció irányába könyvelhette el Ukrajna (2 év alatt 4,6 mrd USD-vel csökkent a forgalom), amely ennek következtében 2021-ben a célszágok rangsorában a második helyre (1,6 mrd USD összegű forgalommal) szorult vissza az Egyesült Államok (1,95 mrd USD) mögé. Az ukrán szolgáltatásimport tekintetében Törökország a járvány alatt megerősítette vezető szerepét (a forgalom 2 év 68%-kal nőtt és megközelítette az 1 mrd USD-t), a második helyre ugyanakkor az USA (0,8 mrd USD) lépett Nagy-Britanniát (0,6 mrd USD) megelőzve (Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat, 2022k).

A szolgáltatásexport típusok szerinti megoszlásának alakulása az elmúlt két évben igazodott a földrajzi struktúra változásához, ugyanis a szállítási szolgáltatások mértéke esett a leginkább (több mint a felére, közel 5 mrd USD-vel), mely visszaesést szinte teljes egészében lefedti a csővezetékes szállítás exportjának csökkenése (5,9 mrd USD-ről 1,3 mrd USD-re). A csővezetékes szállítás exportjának csökkenése pedig párhuzamba állítható az Orosz Föderációba irányuló szolgáltatásexport – fent taglalt – két év alatti visszaesésének mértékével (összefüggésben az Oroszországból Ukrajnán keresztül Európába irányuló gáz tranzit csökkenésével¹¹). A telekommunikációs szolgáltatások exportja – ezzel szemben – két év alatt több mint a másfélszeresére nőtt (4 mrd USD) és majdnem elérte a szállítási szolgáltatások szintjét (4,3 mrd USD). A szolgáltatásimport esetében lényegi változás nem következett be, ugyanis – a 2020-as 50% körüli visszaesés ellenére, a gyors 2021-es helyreállásnak (+70%) köszönhetően – továbbra is a szállítási szolgáltatások számítanak a legjelentősebb „importcikknek” (1,7 mrd USD) Ukrajnában. Az utazási szolgáltatások is jelentősen visszaestek 2020-ban a lezárások következtében, azonban 2021-ben – az enyhítésekkel párhuzamosan – forgalmuk több mint megduplázódott és elérte az 1,6 mrd USD-t (Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat, 2022L).

Következtetések és további kutatások kilátásai. Ukrajna társadalmi és gazdasági helyzetét rendkívüli mértékben sújtották a 2014-ben kibontakozó harci cselekmények, valamint a területi integritását veszélyeztető folyamatok. A fenti események hatásai olyan mértékű recessziót eredményeztek 2014-2015-ben, mely az ország gazdasági teljesítményét nagyjából egy évtizeddel vetette vissza és regionális összehasonlításban is növelte Ukrajna leszakadását (de minimum gátolta a felzárkózását) a szomszédos országokhoz képest. A kelet-ukrajnai konfliktus első két évnyi sokkját követően, 2016 kezdődött el stabilizálódni Ukrajna gazdasága és indult el a fellendülés útján a következő években.

¹¹ A Gas Transmission System Operator of Ukraine adatai szerint az Oroszországból Ukrajnán keresztül Európába irányuló gáztranzit mennyisége 2021-ben 25%-kal csökkent 2020-hoz képest (TSOUA, 2022).

A koronavírus-világjárvány így 2020 elején egy, épp a súlyos recesszióból kilábaló félben lévő – és számos bel- és biztonságpolitikai, valamint társadalmi kihívással szembenező – Ukrainát ért el. A pandémia gazdasági következményeit – mint láthattuk – mind az ukrán központi hatalom szervei (kormány és jegybank), mind a releváns nemzetközi intézmények (Világbank, IMF) megpróbálták felmérni. Ezzel párhuzamosan az ukrán kormányzat fiskális, míg a Nemzeti Bank monetáris eszközökkel igyekezett tompítani a járványhelyzet negatív gazdasági hatásait, melyekhez külföldi segélyprogramok is társultak.

A környező országokkal való összehasonlítást alapul véve, a rendelkezésre álló főbb gazdasági mutatók alapján kijelenthető, hogy bár az ukrán GDP – *elsősorban a Világbank várakozásainak megfelelően* – 2021-ben nagyjából visszatért a járvány előtti szintre, s a 2020-as visszaesés mértéke sem volt kimagasló a régióban, a gazdasági helyreállítás az összes szomszédos országban gyorsabb volt. Ukrainát leszámítva ugyanis, mindegyik vizsgált ország magasabb GDP-növekedést produkált 2021-ben, mint amekkora recesszió érte a járvány első évében.

Az infláció és a munkanélküliség tekintetében is nagyon hasonló a helyzet: a kilábalás évében Ukrainában nőtt az egyik legjelentősebben a fogyasztói árak (*ez az IMF előrejelzéséhez áll a legközelebb*), s a munkanélküliségi ráta is itt volt a legmagasabb (*melyhez a kormányzat és a jegybank alacsonyabb mértékű prognózisa állt közelebb*) a régióban. Továbbá a pénzügyi és vállalkozói szektort érintő számos kormányzati és jegybanki intézkedés ellenére sem sikerült – az újraindításhoz nélkülözhetetlen – tőkebefektetések szintjét a járvány előtti szintre hozni 2021 végére (ezt csak kozmetikázza, hogy a pénzügyi és biztosítási szektor – szinte egyedülként – bővült a járvány mindkét évében).

A nemzetközi áruforgalom 2021-ben ugyan mind az export, mind az import tekintetében meghaladta a járvány előtti szintet, a mélyebb – volumen- és árindexeken alapuló – vizsgálatok ugyanakkor rávilágítanak arra, hogy ez a forgalombővülés elsősorban az árak, semmint a mennyiség növekedésének volt köszönhető. Az ukrán árukereskedelem másik jelentős problémája, hogy a termékbehozatalt és –kivitel is nagyfokú aszimmetria jellemzi. Az ukrán mezőgazdaság teljesítményétől való exportfüggés (nagyjából 50% 2021-ben), illetve az energiaforrások, valamint a gépi és elektromos berendezések együttes részesedése a teljes áruimportból (mintegy 40%) az egyes szektorok nagyfokú külkereskedelmi kitettséget és a diverzifikáció szükségességét sugallja.

Összességében elmondható tehát, hogy a belföldi intézkedések és a nemzetközi intézmények által nyújtott hitelek és támogatások bár segítették a 2020-as recesszió megfékezését és az azt követő gazdasági helyreállítást, ez utóbbi üteme azonban elmaradt a környező országokétól. Ennek oka ugyanakkor – véleményem szerint – nem elsősorban az ukrán gazdaságpolitika hatékonyságában keresendő, hanem sokkal inkább a járvány előtti időszak történéseivel áll összefüggésben. Az ország területi integritását veszélyeztető események, a folyamatos belpolitikai küzdelmek, az Oroszországgal való feszültség erősödése és – ezzel együtt – a vele való gazdasági kapcsolatok romlása, a nyugat által elvárt reformok végrehajtásának nehézségei vagy az energiaárak emelkedése – a járványon túl – ugyanis az ukrán gazdaság nagyobb

fokú sérülékenységet, a válságokkal szembeni ellenálló képesség alacsonyabb fokát jelzik a környező országokéhoz képest. Az ukrán gazdaságot sokkal nehezebb körülmények között érte a járvány, így az általa okozott sokkból való helyreállítás tekintetében is hátrányból indult. Ezt a fellendülési folyamatot pedig – mint, ahogy azóta kiderült – 2022-ben egy sokkal tragikusabb esemény akasztotta meg, ami viszont már egy következő tanulmány központi témája lehet.

References

1. IMF, 2020: International Monetary Fund: World Economic Outlook – The Great Lockdown, Washington, DC 2020, April; 130-138. oldal; <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WEO/2020/April/English/text.ashx>; Letöltés ideje: 2022. május 20.
2. IMF, 2021: International Monetary Fund: Policy responses to Covid-19; <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#>; Letöltés ideje: 2022. május 27.
3. IMF, 2022: International Monetary Fund: World Economic Outlook – War Sets Back the Global Recovery, Washington, DC 2022, April; 137-148. oldal; <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WEO/2022/April/English/text.ashx>; Letöltés ideje: 2022. május 28.
4. Makrotrends.net: Ukraine GDP 1987-2023; <https://www.macrotrends.net/countries/UKR/ukraine/gdp-gross-domestic-product>; Letöltés ideje: 2022. május 22.
5. Minekonomiki, 2020a: Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України: Мінекономіки оприлюднило новий консенсус-прогноз на 2020-2021 роки; 2020.04.17; <https://is.gd/txiFB3>; Letöltés ideje: 2022. május 25.
6. Minekonomiki, 2020b: Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України: Ukraine in 2020-2021: Aftermath of the pandemic. Consensus Forecast. Kyiv, 2020.; <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=4bbc60fa-b4f7-4fb9-a335-b60a2ac0ac03>; Letöltés ideje: 2022. május 25.
7. NBU, 2020: Національний банк України: Інфляційний звіт, квітень 2020 року; https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2020-Q2.pdf?v=4; Letöltés ideje: 2022. május 26.
8. Norbert FEJES: Válságból válságba – Az ukrán gazdaság előző évtizede (From crisis into crisis – the previous decade of Ukraine’s economy); in: Acta Academiae Beregsasiensis. Economics Tudományos Folyóirat 1. szám (134-146. o.), II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász, 2022; http://real-j.mtak.hu/25494/1/AABE_2022_1_1.pdf; Letöltés ideje: 2023. január 17.
9. OECD: The Covid-19 crisis in Ukraine; 25 February 2022; <https://is.gd/XzmYqc>; Letöltés ideje: 2022. május 28.
10. Olekszandr HISZEM – Olekszandr MARTINYUK: Ukrajna története – Standard szint. Tankönyv a magyar oktatási nyelvű általános közép fokú tanintézetek 11. osztálya számára (O. B. Гісем, O. O. Мартинюк: Історія України (рівень стандарту) : підруч. для 11 кл. закл. загал. серед. освіти; Harkiv, 2019); Ford.: Maha László; Szerk.: Debreceni Anikó; <https://kmksz.com.ua/wp-content/uploads/2021/03/Ukrajna-tortenete-O.-V.-Hiszem-2019.pdf>; Letöltés ideje: 2023. április 19.
11. The World Bank Database, 2022a: GDP per capita (current US\$) - Ukraine, Hungary, Belarus, Bulgaria, Poland, Moldova, Russian Federation, Romania, Slovak Republic; https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=UA-HU-BY-BG-PL-MD-RU-RO-SK&most_recent_year_desc=true; Letöltés ideje: 2022. május 20.
12. The World Bank Database, 2022b: Unemployment, total (% of total labor force) (modeled ILO estimate) - Ukraine, Hungary, Belarus, Poland, Moldova, Russian Federation, Romania, Slovak Republic, Bulgaria; <https://is.gd/J9l6pe>; Letöltés ideje: 2022. május 23.
13. The World Bank Database, 2022c: GDP per capita, PPP (current international \$); <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD>; Letöltés ideje: 2022. május 25.
14. TSOUA, 2022: Webpage of the Gas Transmission System Operator of Ukraine: Key indicators for gas transportation of the Gas TSO of Ukraine (GTSOU) in 2021; 06.01.2022;

<https://tsoua.com/en/news/key-indicators-for-gas-transportation-of-the-gas-tso-of-ukraine-gtsou-in-2021/#>; Letöltés ideje: 2022. május 30.

15.Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat, 2022a – Державна служба статистики України: Зміна обсягу валового внутрішнього продукту за 2020 рік; http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/vvp/ind_vvp/ivvp_20_ue.xls; Letöltés ideje: 2022. május 28.

16.Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat, 2022b – Державна служба статистики України: Зміна обсягу валового внутрішнього продукту за 2021 рік; http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/vvp/ind_vvp/ivvp_21_ue.xls; Letöltés ideje: 2022. május 28.

17.Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat, 2022c – Державна служба статистики України: Зайняте населення за професійними групами та статтю у 2010-2021 роках; http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/rp/zn/zn_pgs20_ue.xls; Letöltés ideje: 2022. május 29.

18.Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat, 2022d – Державна служба статистики України: Зайняте населення за видами економічної діяльності у 2012-2020 роках; http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/rp/zn_ed/zn_ed_u/zn_ed_2020_ue.xls; Letöltés ideje: 2022. május 29.

19.Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat, 2022e – Державна служба статистики України: Темпи зростання/зниження номінальної та реальної заробітної плати; http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/gdn/tznr/tznr_ue_bez_10-20.xlsx; Letöltés ideje: 2022. május 23.

20.Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat, 2022f – Державна служба статистики України: Індекси капітальних інвестицій за видами економічної діяльності; http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ibd/iki_ed/iki_ed_u/arh_ikedvp_u.html; Letöltés ideje: 2022. május 29.

21.Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat, 2022g – Державна служба статистики України: Індекси фізичного обсягу, середніх цін та умов торгівлі у зовнішній торгівлі України товарами; <http://surl.li/knhgp>; Letöltés ideje: 2022. május 30.

22.Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat, 2022h – Державна служба статистики України: Динаміка географічної структури зовнішньої торгівлі товарами; <http://surl.li/knhgx>; Letöltés ideje: 2022. május 24.

23.Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat, 2022i – Державна служба статистики України: Товарна структура зовнішньої торгівлі України; <http://surl.li/knhhdl>; Letöltés ideje: 2022. május 30.

24.Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat, 2022j – Державна служба статистики України: Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами; http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/ztt/ztt_u/arh_ztt2021.html; Letöltés ideje: 2022. május 30.

25.Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat, 2022k – Державна служба статистики України: Динаміка зовнішньої торгівлі послугами за країнами світу (2000-2021); http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/zd/din_rik/din_u/dei_pos121ue.xls; Letöltés ideje: 2022. május 30.

26.Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat, 2022L – Державна служба статистики України: Динаміка зовнішньої торгівлі послугами за видами; http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/zd/dseip/dseip2021_ue.xls; Letöltés ideje: 2022. május 24.

27.World Bank Group: Fighting COVID-19. Europe and Central Asia Economic Update; Office of the Chief Economist; Spring 2020; <https://is.gd/7iomLg>; Letöltés ideje: 2022. május 26.

28.World Health Organization: Ukraine – Covid situation; <https://covid19.who.int/region/euro/country/ua>; Letöltés ideje: 2022. május 27.

29.Macrotrends.net: Ukraine GDP 1987-2023. <https://www.macrotrends.net/countries/UKR/ukraine/gdp-gross-domestic-product>

УДК 330
А19

Acta Academiae Beregsasiensis. Economics : наук. журн. / редкол. : Р. Бачо, Н. Пойда-Носик, В. Макарович; Закарпат. угор. ін-т ім. Ф. Ракоці ІІ. Берегове, 2023. Вип. 3 (2023). 401 с. Текст укр., англ., угор.

ISSN 2786-6734 (Print)
ISSN 2786-6742 (Online)

Науковий журнал „Acta Academiae Beregsasiensis. Economics” розрахований на науковців, докторантів, аспірантів, практиків та широкого кола читачів, які цікавляться проблематикою в галузі економічних наук.

Відповідальність за зміст і достовірність публікацій покладається на авторів. Точки зору авторів публікацій можуть не співпадати з точкою зору редколегії.

Технічна редакція:
Вікторія МАКАРОВИЧ

Відповідальний за випуск:
Роберт БАЧО

Коректура англomовного тексту
Ніна ПОЙДА-НОСИК

Обкладинка:
Габор ПОТОКІ
УДК:

Бібліотечно-інформаційний центр «Опаці Черє Янош» при
Закарпатському угорському інституті імені Ференца Ракоці ІІ

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ №25089-15029Р від 08.11.2021 р.

Засновник наукового журналу:
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ.
Адреса: 90200 м. Берегове, пл. Кошута, буд.6.
Офіційний сайт наукового журналу:
<https://aab-economics.kmf.uz.ua/aabe>

Видавництво: Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці ІІ, 90202, м.Берегове, пл. Кошута, буд.6. (E-mail: aab-economics@kmf.org.ua), Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК7637 від 19 липня 2022 р.

Друк: ТОВ «РІК-У» (адреса: вул. Гагаріна 36, м.Ужгород, 88000. E-mail: print@rik.com.ua). Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК5040 від 21 січня 2016 р.

Підписано до друку 20.09.2023.
Шрифт «Times New Roman».
Папір офсетний, щільністю 80 г/м².
Друк цифровий. Ум. друк. арк. 27,46.Формат 70x100/16.
Замовл. №456. Тираж 50.